

ARGONAUT Z MORAVY

Ačkoli se již tvůrčí dílo Jindřicha Uhra (9. 10. 1932 – 15. 6. 1998) uzavřelo, teprve nyní přistupujeme k tomu, abychom provedli první soubornější (v žádném případě však bohužel nikoli komplexní) zhodnocení jeho prozaického, básnického a publicistického díla i jeho bohaté veřejné aktivity.

Tohle moje pojednání o Jindřichu Uhrovi si v žádném případě neklade za cíl zasvěceně a důkladně zhodnotit jeho dílo a zařadit je do širšího kontextu českého literárního vývoje druhé poloviny 20. století. Chtěl bych pouze poukázat na některé klíčové otázky v životě a tvorbě Jindřicha Uhra, na které by se měli podle mého názoru v budoucnu soustředit literární historici, kteří budou Uhrovo dílo všestranně analyzovat a hodnotit.

Literární historie by přitom měla vycházet z toho, že Jindřich Uher prošel čtyřmi základními životními a tvůrčími etapami. Byl svým původním povoláním cihlářský technolog, poté více než dvě desetiletí redaktorem brněnské *Rovnosti* a posléze vedoucím literárně dramatické redakce Československého rozhlasu v Brně. Poslední tvůrčí období jeho života a tvorby je spojeno s polistopadovým vývojem české společnosti a s tím, že již byl v důchodu.

Jindřich Uher zanechal po sobě úctyhodné dílo: patnáct knížek veršů, reportáží, cestopisných črt, lyrických próz a románů, stovek článků, medailonků, glos, informací a poznámek v denním a periodickém tisku, desítky besed se čtenáři, zahajování výstav, projevů k jubileím literárních a výtvarných umělců. A kromě desítek básní v časopisech, novinách i v jeho denících knihy, jež zůstaly bohužel v rukopise: *Píseň Vysočiny*, *Jižním bohům do tváře*, *Deník pošetilce*, *Pomlky (Krásné umírání)*, *Popel tiché radosti* a rukopis románu o Aloisi Hábovi. Zvláště mnoho si Jindřich Uher sliboval od svého *významově mnohovrstevnatého, doživotního Deníku pošetilce*. Výrazně se podílel na přípravě a redakci almanachu o dějinách Základní školy na Holzově ulici v Líšni a na redigování a obsahu líšeňských novin. Úplný bibliografický soupis Uhrova díla by měl být jedním z prvořadých úkolů budoucích literárních historiků.

Naše dosavadní literární historie i kritika totiž jako by usilovaly o to, aby umělecká tvorba Jindřicha Uhra zcela upadla v zapomenutí. Jak jinak si vysvětlit, že Uhrovo jméno najdeme např. ve slovníku *Čeští spisovatelé 20. století* (1985), ani v knihách *Česká poezie od 40. let do současnosti* (1994) a *Panorama české literatury* (1994), ani ve dvousvazkovém *Slovníku českých spisovatelů od roku 1945* (1995, 1998), který zpracoval mnohočlenný kolektiv autorů převážně z Ústavu české literatury (ne)existující Akademie věd, a dokonce ani v nejnovějším *Slovníku českých spisovatelů* (2000), jenž vyšel v našem nakladatelství encyklopedické literatury Libri.

Byl to záměr, nebo neznalost, nepoučenost a nedoučenost těch, kteří reprezentují (nebo by chtěli představovat) u nás českou literární historii? Je to výsledek přepólování,

tj. záměny znamének při hodnocení českého literárního vývoje minulého století, nebo je to snaha o vyčištění, vymazání veškeré levicově, humanisticky a sociálně orientované umělecké tvorby?

Domnívám se, že tak, jak dějiny české literatury, zejména 20. století, tvoří díla tzv. oficiální, ineditní a exilové (emigrantské) literatury, tak ji také musí tvořit tři ideově umělecké proudy: levicový, demokratický a pravicový. Jindřich Uher nikdy naskrýval své ideové zaměření, svou víru v lepší, sociálně spravedlivější společnost.

Jindřich Uher často přemýšlel o úloze literatury ve společnosti, o svém podílu na rozvoji české kultury i o smyslu své tvorby vůbec. O tom najdeme nesčetné doklady v jeho denících. Tvorbu, na kterou se maximálně soustředoval (říkával tomu třetí, nejvyšší, trvalý stupeň koncentrace), považoval za své osudové poslání.

*Už první z mých solidnějších věcí vlastně nebyly básně, ale takovéto promluvy – žel ten termín je Ludvíka Kundery – a Fuchs třeba se mně ptal – proč nedělám drobné prózy, že to nikdo neumí... nedělá (dnes). Ale já si myslím, že třeba Percy (Thomas Percy – pozn. moje ID) nebo Deml byli především básníci i když „nerýmovali“. A co teprve můj oblíbený Jeffers? Možná bych mohl **Pálený střep** doplnit něčím takovým. Ale chce to zřejmě ještě dozrát.*

Jindřich Uher věděl, že nemůže být básníkem typu Oldřicha Mikuláška a Jana Skácela, ale zároveň si byl vědom, že má svou poetiku, svoje verše. *Byla to spíš dělná poetická výpověď, než božský polibek, ale jsem jiný, nebýt nespokojen svým údělem! I můj přínos naší kultuře tu je – ujišťoval se básník.*

Uhrova poetika spočívala mj. v tom, že chtěl vrátit veršům to, čeho je tu více, tu méně zbavila próza, totiž její obsahovost, epičnost, vyjadřovat se jasně a srozumitelně o tom, co člověka dnešní společnosti sūžuje, trápí a často vede k bezvýchodnosti.

Když uvažoval o tvorbě, uvědomoval si, *jak je nesmírně obtížné sdělit něco lidem poezií tak, aby se to stalo jejich duševním majetkem... dal jsem do svých básní vše, ale ptám se: „mám právo“ psát básně? (Kam jsem se to až vyšplhal?)*

Jenže o něco dál si Jindřich Uher v *Deníku* poznamenal: *A patrně rozšířím svůj zájem o poezii i na úkor vlastní práce prozaické (Prstenu, tj. knihy Ovidiův prsten, pozn. moje ID) ... Chtěl více psát básně, méně reportáží a črt.*

Celý život se Jindřich Uher neustále sebevzdělával. Hledal mj. potvrzení své cesty v literatuře faktu, která musí spočívat podle něj v *osobní myšlence, v prožitku a v úctě k odporovanému materiálu*. Hledal pravdu v životě i v umění, ba chtěl s pravdou být srostlý. Téměř každodenní stručné záznamy o tom, co který den dělal, co viděl, s kým se setkal, o čem přemýšlel, co ho trápilo, nad čím pochyboval i nad čím si zoufal, z čeho měl radost, ke komu promlouval, co tvořil, jsou nedílnou součástí Uhrovy básnické tvorby.

Básník Jindřich Uher miloval samotu, neboť byl nesmírně citlivý a snadno zranitelný. Domníval se, *že je třeba být silný o samotě*. Chtěl být sám a svůj, o samotě přemýšlet o svém osudu i o osudu svého lidu. Jaká to však mohla být samota, když se ve veškerém jeho uměleckém díle i v jeho všestranných veřejných aktivitách odráží všechno, čím žije náš dnešek a co zmítá naší dobou?

Tichý až plachý literární tvůrce Jindřich Uher odmítal *podlehnout vnějšímu pozlátku a touze po moci*. Nikdy se nechtěl okatě drát dopředu. Neměl dravčí povahu „uchvacovat“ za každou cenu. *Jsem starý pošetilec, proto si uchovávám mládí – zapsal si do Deníku.*

Smysl života spatřoval v samotném životě. Říkával, že tvůrce by měl být v ústraní. Jindřich Uher byl nesmírně skromný, neboť se domníval, že *dokud je „jeden“ člověk skutečně moudrý, vzdělaný, má být našinec..* Uvědomoval si nezbytnost pokory, která doprovází klid. V jedné básni z poloviny roku 1995 říká:

*Modlím se sám k sobě
Nechci obtěžovat pánaboha
Rouhání?
Ten pojem neznám
Vždy jsem byl pokorný
právě tak na míru
tesklivého chlapa
jenž ví co obnáší svět*

K úvahám o tvorbě se Jindřich Uher často vracel. *Je třeba rozumět tvorbě v tom smyslu, zapsal si v roce 1979, že člověk „má dar“ vyhmátnout podstatu, dát jakémukoliv dílu (činu) náboj opravdovosti, opravdovosti umělecké. Tím se liší umění od neumění, byť obojí bylo navenek uměním. Liší se tak osobnost od tvora. Opakuji si to znovu, když čtu geniální povídky, ač sám je nepíše, ale vím. Těž črta, repo(rtáž) může mít ony vlastnosti, jimiž se vyznačuje velké umění. Je ovšem třeba umět objevit ten střípek (rád bych si teď přečetl některou ze svých kapitolek z „ptáka“, tj. z knihy Kam usedl pták – poznámka moje ID).*

Na četných recitačních večerech a zejména na Dnech poezie v Bulharsku a v Rusku si Jindřich Uher uvědomoval, že *poezie musí být „širokodechá“, a přitom může, musí zůstat poezií.* Měla by v ní být podle Uhra více odvahy. Obdobně jako jeho milovaný Robinson Jeffers byl také Jindřich Uher toho názoru, že báseň potřebuje mnohost myšlenek.

Po tom, co Jindřich Uher dokončil *Deník pošetilce* a rukopis románu o Aloisi Hábovi, uvažoval o tom, co bude psát dál. Neboť *je krásné utápět se v práci... mlčet a pracovat,* radoval se 23. února 1996. A o tři týdny později si v souvislosti se shromažďováním materiálu k románu o Aloisi Hábovi dodával odvahy, že *je důležité mít chuť k dílu.* Chtěl psát *esejistické povídky,* lákal jej generační román. Domníval se, že *by tu mělo být něco zásadního. Román asi sotva, spíš tu zpověď generace řící v Pomlkách, ale v povídkách.*

Ve svých úvahách dospěl Jindřich Uher o něco později k přesvědčení, že *dokázal bych přece jen napsat román o mladém a postupně zrajícím člověku, který byl „komunistou“, pak odpůrcem atd. Začít líčením konce války (?) a skončit rokem 1989 krachem soc.(ialismu)? Bude-li ještě co psát (po Hábovi a průběžných drobnostech pro event. 3. vydání KUP (Kam usedl pták, pozn. ID), pak to budou minipovídky á la raná Ulice. Zdroj? Deník!*

Jindřich Uher byl celý život nerozlučně spjat s rodnou Líšní, s Brnem, s moravským Slováckem a s Moravou. V jeho rukopisných denících i v jeho prózách a poezii nacházíme mnoho důkazů o tom, jak se neustále vracel k Habří, k Výmětalce, k bílovickým lesům, ke své buňce, kde *spoutány jsou sny k volnosti.* Pracovna v domku na Markovičově 43 a zejména pak buňka na blízké zahradě byly tou jeho hlubinou bezpečnosti, geniem loci, zdrojem inspirace i místem k přemítání o sobě a o době. A přirozeně byly také jeho domovem.

Na Habří u cesty s modřínů, tam je má hlubina bezpečnosti a stálosti, tam přetavuji svůj neklid v rovnovážnost nezbytnou k vlastní práci, ať už nad stolem v mém pokojíku, nebo v redakční rozhlasové pracovně...

Líšeňský rodák Jindřich Uher vzpomínal na každodenní procházky ráno stejnými místy, která jsou vždy jiná, neboť se zvolna sunou rokem přes podzim k zimě a opět k jaru... mé cesty nahore v bílovickém lese. Jimi se počíná můj pracovní den, na jehož sklonku pak vzniká „mimoděk“ poezie... A při úvahách o vlastní tvorbě si Jindřich Uher opakoval: A moje chata tam nahore je jako stvořená k tomu, abych se tam vrátil k poezii, k začátkům studia *Teorie literatury a psaní fragmentů*.

Je s podivem, že autor dvou románů námětově spjatých s Brnem, zůstal v minulosti i v posledním popřevratovém desetiletí bez oficiálního uznání. Hořce nesl ignoranci mocných i některých svých bývalých kolegů a spolupracovníků. *Ale zůstávám svůj – podotkl. A o několik měsíců později: Žiji v ústraní a přece živě!*

V roce 1986 se Jindřich Uher prostřednictvím časopisu *Malovaný kraj* vrátil na Slovácko, do regionů, kde je síla – nebo je to iluze? Každopádně se tam žije (a ne v Praze!) – si poznamenal v březnu 1996.

V rozhovorech se svými kolegy (1981) daleko od domova (v bulharském Plovdivu) se diskutovalo mj. o tom, kde může člověk žít, zda je nezbytné spojovat místo s určitým rodným domovem a prostředím. Uher jako *zapřisáhlý romantik* hájil opačný názor, než někteří čeští literáti. Do *Deníku* si zapsal: *Nebýt považován za jednoho z nich, ale současně mít svůj pevný názor, že domov je nezastupitelný duchovní pocit a víc než to...* Domníval se, že je třeba psát o vlasti, o domově, nebát se těchto *otevřených paralel*. Poslání básníka viděl v tom **mluvit k národu**, *ale zevnitř, ze sebe*.

Po listopadovém převratu v roce 1989 se náš básník zprvu postavil do vnitřní *opozice vůči tomu blbství establishmentu*. Hodlal se s tím vypořádat prostřednictvím *svých dojmů ze stejně „neveselých“ let minulých v Deníku pošetilce*. Ty své literární kolegy, kteří *otočili*, nazýval *literárním bahnem* a odmítal s nimi *společně plavat ve stejné řece*. Odmítal ovšem také tzv. vnitřní emigraci a ujišťoval se, že k tomu, co se u nás v posledních desetiletích ve společnosti i v kultuře děje, *zaujal stanovisko svými knížkami, svou poezií*.

V posledních několika letech před smrtí býval Jindřich Uher často nemocen. To jej vedlo k úvahám o umírání a smrti. K poznámkám, které psal na Velikonoce 14. 4. 1995, si Uher později (nejpravděpodobněji několik měsíců před smrtí) zelenou tužkou připsal mezi řádky velkými písmeny: **Přišel čas rozhodčí, čas přelomu, překročení prahu, kdy se jde už smrti vstříc...** Již v roce 1995 si však ve verších zaznamenal svoje duševní rozpoložení takto:

*Po troškách ochutnat to dobré
ze života, jenž se uzavírá,
ať nebe je kalné či modré
a nevěříš nebo tě drží víra. (Květen 1995)*

*Jen trvat je úděl,
jenž se vždy dostaví*

*jako nultý předěl.
Smrt není bezpráví. (14. srpna 1995)*

A na jiném místě svého deníku: *Myslím, že člověk bude muset jednou opustit vše, tedy myslím, že až bude jednou muset opustit vše, pak bude dobře, když vytrénován tím, že ač „uměl popsat“ každý okamžik svého života, nelpěl na těch zážitcích, zápiscích, a dovedl se jich zřítí... Neboť žít – to je něha k pláči.*

Ve chvílích hořkosti z osamění, z přehlížení jednotlivci i společností se Jindřich Uher utvrzoval v přesvědčení, že *zanechat po sobě dílo – to je jediný smysl života*. Tvůrce nám odkázal dílo, které je významnou součástí naší národní literatury a kultury.

Vědecká konference, která se v Brně konala dne 9. října 2002, a sborník přednesených příspěvků *Argonaut z Moravy* (2002) představuje zatím první krůček k nápravě křivd, které na Jindřichu Uhrovi (stejně jako na mnoha jiných českých literátech) napáchala v minulosti česká literární historie a literární kritika.

Jindřich Uher jako zapřísáhlý romantik hájil názor, že domov je nezastupitelný duchovní pocit.

Opakuji si s básníkem Jindřichem Uhrem, že *Smrt není bezpráví. Žít – to je něha k pláči.*